

6

El Rial, els cinc cantons, el Tossol

Tornem al capdamunt del carrer de la Torre i no baixem carrer avall, sinó que seguim endavant fins al rial de Sa Clavella, que corre paral·lel a aquest. Es tracta d'un rial o petita riera, com n'hi ha tants pels entorns d'Arenys, que en entrar a la població s'ha convertit en una via urbanitzada. Baixant pel rial, podrem observar el desnivell per on davalla l'aigua en les avingudes.

Arribarem a l'anomenada placeta dels Cinc Cantons, cruïlla de cinc carrers, antigament lloc idoni d'actuació de cecs cantaires de romanços, de gitanos amb óssos, cabres i micos balladors, i de saltimbanquis de cantonada, que han inspirat, entre altres personatges espriuans, l'Altíssim, cec captaire i romancer, i l'atrotinat ós Nicolau.

**” Per placetes i carrers
fan ballar l'ós Nicolau,
orb i semiparalític. ”**

(Les cançons d'Ariadna)

Prenem després el carrer d'Antoni Torrent, l'antic Tossol, citat expressament a *Primera història d'Esther* com a lloc emblemàtic de la població. Desemboca a la part alta del carrer d'Amunt, que s'enfila cap al cementiri.

A dalt a l'esquerra, nenes del Col·legi de La Presentació, l'any 1919, quan estava instal·lat a l'edifici Xifré.

A dalt a la dreta, conjunt de cases benestants de principi del s. XX, al rial de sa Clavella

A baix, un dels molts óssos que els gitanos feien ballar arreu de Catalunya i que generalment s'anomenaven Mariano o Nicolás

7 *El camí del Cementiri*

Salvador Obiols

“En el vell carret d'en Quel·la desitjava de pujar pel camí del cementiri que domina tot el mar.”

(Ronda de mort a Sinera)

Avançant pel passeig de xiprers, se'ns ofereix una àmplia panoràmica damunt de la població i del port. El turó arrodonit que tenim al davant és el **Mal Temps** que, juntament amb el turó de la **Pietat** o del **Cementiri**, on som ara, flanquegen el poble i són per a Espriu “els límits estrictes de Sinera”.

Un cop davant del cementiri i abans d'entrar-hi, anem més enllà de la façana en direcció a Barcelona i posem-nos d'esquena al mar. Podrem veure, cap a muntanya, tres pujols enllaçats en una línia sinuosa. Són els **turons del Montalt**, esmentats en diferents passatges espriuans i personificats de vegades com “l'àvia Muntala” o “la Muntala”. A mà esquerra, en un puig que toca al mar, s'alça la

Torre dels Encantats, fortificació del s. XIII i torre de guaita contra els pirates. Aquesta torre i els turons del Montalt són per a Espriu els límits amplis de Sinera. Tot el que passa més enllà n'és foraster.

“El sol s'ajoca enllà dels turons del Mont-Alt, una ora suavíssima es desvetlla al Mal Temps i ens portarà sentors de fonoll i de menta, l'aigua cau a primes gotes per la molsa del safareig del tritó, ulls del vespre comencen a esguardar-nos.”

(Primera història d'Esther)

AHFF

8 *El Cen*

Fou inaugurat el 1868, prop de l'ermita de la Pietat. Està estructurat en tres grans replans. Els dos primers estan envoltats de nínxols i travessats per un passeig de xiprers. En el tercer, on es drecen panteons de famílies acomodades, d'industrials, de navegants i d'“americanos”, hi podem admirar diverses obres artístiques, entre les quals, diferents escultures de Josep Llimona, Venanci Vallmitjana i Frederic Marès. Al darrere, hi ha ampliacions més modernes. Abans de l'agressió urbanística que han sofert els seus

voltants, era un lloc aïllat i silencios.

**“Mur blanc d’aquell recinte,
a l’entorn del silenci.”**

(Cementiri de Sinera)

Atret per la bellesa del paratge,
Salvador Espriu hi venia sovint a
passejar i a meditar-hi.

**“Passejaré per l’ordre
de verds xiprers immòbils
damunt la mar en calma.”**

(Cementiri de Sinera)

Aquest casal dels morts, alçat entre
el mar i el cel, espais il·limitats, és
convertit en el llibre *Cementiri de
Sinera* en un mirador poètic davant
l’Infinit i la Mort, la dama de veu
marmòria.

**“Ai, la negra barca,
que per mi vigila
des de la nit alta!**

**Ai, la barca negra,
que ve pel meu somni
del mar de Sinera!**

**La veu de la dama,
lluny del temps. Escolto
la cançó de marbre.”**

(Cementiri de Sinera)

mentiri

A dalt a l’esquerra, el camí del cementiri

Al mig, vista d’Arenys des del camí del cementiri,
l’any 1915. Al fons, el llegendari turó del Mal Temps.

A dalt a la dreta, la zona de panteons del cementiri
i l’ermita de la Pietat, l’any 1957. A primer terme,
escultura de Venanci Vallmitjana.

A sota, panteó amb escultura de Josep Llimona

Aquest recinte lluminós i de pau,
on dormen per sempre alguns dels
familiars més propers i la major
part dels avantpassats del poeta,
el convida també a ell a reposar-
hi eternament.

**“Ha ballat l’ós Nicolau
on jo vull que se m’enterri:
a Sinera, prop del mar.”**

(Les cançons d’Ariadna)

Espriu és enterrat en el nínxol
núm. 381, al final del segon replà
a mà esquerra, a tocar de la
balustrada de la zona dels
panteons. Al costat mateix, ja en
el replà superior, hi ha la tomba
que el bisbe Català va dedicar als
seus pares i on reposen els pares
i els germans difunts de l’escriptor.

(AHFF)

9 El carrer d'Avall

Baixem pel camí del Cementiri i seguim pel carrer d'Andreu Guri fins a un aixamplament, cruïlla de diverses vies. Agafem els esglaons de la dreta, que davallen fent un revolt sobtat. És el carrer d'Avall. Entrem aquí a la zona de Sa Boada, un dels nuclis primitius d'Arenys. Una mica més enllà, s'alça, a la dreta, la **Torre d'en Llobet**, construïda el 1560, una de les tretze fortificacions que defensaven la població contra els pirates. Des

d'aquí, es vigilava constantment l'horitzó, s'avisava els vilatans de la presència de naus enemigues, amb fogueres i tocs de corn i de campana, i es defensaven dels assaltants amb tota mena d'armes, un cop desembarcats.

A continuació ens trobem amb la plaça de Flos i Calcat, que havia estat el centre social de la vila fins al segle XIX. Avançant carrer enllà, hi ha els antics casals de dues de les "opulentes famílies" de Sinera

10 Paisatges i ll

Un dels elements reals que Espriu incorpora més fidelment a la seva obra és el paisatge. L'orografia arenyenca està constituïda per turons arrodonits, enllaçats entre ells, que davallen cap a mar. Quan Espriu era petit, estaven coberts de vinyes, de garrofers, de fruiters i pinedes. A les penyes i marges eren abundoses les atzavares, les figueres de moro i les plantes aromàtiques.

“He resseguit tota la tarda la meua única pàtria, el paisatge de Sinera [...] És un paisatge sense boira, de sol baix, de pujols assardanats que es van perdent en la llunyania. De tant en tant, torres de guaita i atzavares atansen a la memòria esborrades ombres de pirates d'Alger.”

(“Sembobitis”)

Entre els pujols, una xarxa de petites rieres **-els rials-** drenen les aigües pluvials cap a la Riera. Alguns desemboquen directament a mar. El rial, llarg camí de sorra, voltat de canyars, d'alocs i de fonoll, és un dels elements més genuïns de la geografia local i un referent important en la literatura espriuana.

Jordi Pons

“Pels rials baixa el carro del sol, des de carenes de fonollars i vinyes que jo sempre recordo.”

(Cementiri de Sinera)

Malgrat que avui dia els entorns d'Arenys estan força malmesos, recomanem dos itineraris i una visita al port, per conèixer el paisatge i alguns llocs espriuans dels afores del poble.

citades a *Primera història d'Esther*. Fent cantonada, la **casa Pastor**, avui dia enderrocada i substituïda per un nou edifici imitació de l'antic, que fou residència d'una aristocràtica nissaga de militars i d'homes de lleis. Els Pastor inspiraren el cavaller Vicenç de Pastor i la família Vallalta, a *Laia*. En aquesta obra Espriu recull l'errònia creença que el músic Frederic Chopin i la novel·lista George Sand van sojornar uns dies en aquesta mansió el 1839.

L'altre casal, en el núm. 7, és **can Pasqual**, família de constructors navals i comerciants dels segles XVI i XVII, ennoblits posteriorment, un dels membres de la qual, l'arenenc Antoni Pasqual i Lleu (1643-1704), va ser bisbe de Vic.

La davallada del carrer d'Avall, l'any 1930

AHFF

ocs fora vila

El rial del Bareu

Es troba al final del carrer de la Perera. Cal remuntar-lo i, quan es bifurca, s'ha d'agafar el tram de l'esquerra i seguir uns 300 m endavant fins a una pista de sorra que el creua. Un cop allí, tombem a mà esquerra i entrarem a la part alta del poble. El Bareu és el típic rial de prop de vila, envoltat de parets d'hortes.

AHFF

“Pols de rial, parets de vinyes i hortes, les hortes rialleres de la costa, florides com un jardí.”
(*Laia*)

El Remei

Al Remei hi ha una de les vistes més esplendoroses dels entorns d'Arenys i del mar. Es tracta d'una ermita, situada al cim d'un pujol de l'interior, antic centre de devoció dels pobles de la rodalia que hi feien un aplec a l'octubre.

A dalt a l'esquerra, rial de les rodalies d'Arenys

A dalt a la dreta, la torre dels Encantants, construïda el s. XIII i ampliada el s. XVI

A baix, l'ermita del Remei, l'any 1917

“Valga’ns el Crist del Calvari
i la Verge del Remei
de Sinera (per l’octubre
ballarem al seu aplec).”

(Les cançons d’Ariadna)

La part alta del rial està molt ben conservada. Un mur encercla l’ermita, una masia i un eucaliptus de 200 anys. És propietat privada. Espriu, de jove, hi anava sovint i s’hi inspirà en diversos fragments de la seva literatura.

“Gran i benigna ombra del vell
eucaliptus.

*Fora del clos del casal i l’ermita,
unes poques acàcies
i el doll continu de la font.*”

(Llibre de Sinera)

El Remei es troba a tres quarts a peu des de la vila. S’hi pot anar en cotxe. Cal pujar el rial de Sa Clavella, travessar l’autopista per un pont i després tombar a la dreta per reprendre el rial i continuar amunt. Quan el camí es bifurca, s’ha d’agafar el trencall de l’esquerra, que du a l’ermita.

L’ermita i l’hostal de Mont Calvari

Si anem a passejar pel port i seguim l’avinguda que hi ha a mà esquerra, arribarem a l’Hostal de Mont Calvari espriuà. És un edifici blanc, alt i amb balconades de fusta. Antigament aquest indret era una roca, voltada de mar, damunt la qual es dreçava l’ermita del Sant Crist del Calvari, que gaudia d’una gran devoció entre la gent de mar i els gitanos, i era plena d’exvots de pescadors i navegants.

A principi de segle, damunt de l’ermita s’hi construí un luxós hotel, de renom internacional, freqüentat per grans personalitats, entre elles Alfons XIII. L’ermita està fora de culte i encara es pot veure a la façana que dona a la via del tren. Tant el Crist, que avui dia es troba a la parròquia, com l’hotel han estat mitificats per Espriu. A *Primera història d’Esther*, la reina Vasthi de Pèrsia fugí amb el seu amant a l’Hostal de Mont Calvari a passar-hi la lluna de mel.

II Personatges sinerencs

Salvador Espriu incorpora a la seva llegenda moltes persones reals d’Arenys. Algunes pertanyen al seu cercle familiar: el pare, el notari Francesc Espriu, i la mare, Escolàstica Castelló; els oncles materns Maria, Lluís i Nicolau Castelló, aquest darrer sota el pseudònim de **Nicolau Mutsu-Hito**; l’àvia paterna, Isabel Torres i Català (l’àvia **Calamanda**); les cosines **Ginebreda**, pobres i desamparades, i la rica parenta Maria Martorell (**Angèlica d’Antommarchi**). També evoca diferents avantpassats - el bisbe Català i les famílies Torres i Moles,

i amics de casa seva, com les germanes Draper, Joan Rogés (**Eleuteri**), Mn. Josep Palomer, el metge Claudi Miquel i el seu fill, l’erudit Josep M. Miquel i Vergés, entre altres.

Així mateix, fa seus alguns vilatans: els barbers Calau Pòrtules i Fèlix Parrissa, el funcionari de l’Ajuntament Jaume Colomer, àlies Met Agutzil, la veïna Dolorettes

A dalt, Maria Castelló, padrina de Salvador Espriu

A la dreta de dalt a baix, Joan Rogés, l’“Eleuteri”; el drotaire Quel; la Trinquis; i el captaire i gran devot del vi, Saragossa, a principi de segle

AJTP

AHFF

AHFF

AHFF

Bòtil, el mestre Trampel·li (**Pulcre Trompel·li**), etc.

Té, però, una especial predilecció pels captaires i gent pintoresca: en Tric-Trac, expresidiari, violent i renegaire, per a Espriu el cap dels mendicants sinerencs, l'infeliç d'en Saragossa, la lirona de la Coixa Fita, la menuda Escombreta "proferidora dels espinguets més aguts que mai s'hagin llançat de llarg a llarg de la costa", el bonifaci de l'Hereu Quiliè....

El seu personatge preferit és la Trinquis, una captaire quasi nana, llardosa i borratxa, que vivia en una cova i era apedregada a voltes per la mainada, i que morí coberta per la neu prop de la via del tren. La Trinquis protagonitza molts fragments espriuans i esdevé paradigma de la trista condició humana.

**” La Trinquis s’empitima,
i la neu la va colgar.
Erta com un peixopalo
la trobaven l’endemà.”**

(Ronda de mort a Sinera)

Un altre dels personatges destacats és en Quel, que amb la seva dona, la Quela, feien de drapaires i recollien pells de conill pels carrers. Valent-se del seu ofici i amb el nom de *Quel·la*, Espriu el transforma en una de les al·legories de la Mort.

Semblantment, integra a l'univers sinerenc col·lectius marginats: gitanos, saltimbanquis i titellaires de carrer, cecs cantaires de romanços i recitadors d'àuques, que inspiraren l'Altíssim, un dels personatges claus del món espriuà, i la munió de pobres locals i forasters que captaven per la vila al començament del segle XX.

**” Amb els pals els captaires
resseguien
un a un els barrots de les reixes
del meu carrer.
Basarda de la fosca per l’esclat
del sol,
venien del camí d’atzavares del
Mal Temps,
s’atansaven a poc a poc des de
la pujada
i demanaven almoina de cancell
en cancell.”**

(Llibre de Sinera)

Nota biogràfica

Salvador Espriu i Castelló (Santa Coloma de Farners, 1913 - Barcelona, 1985), fill de notari i de família benestant, es manifestà com a escriptor precoç ja als 15 anys. Les seves obres *El doctor Rip* (1931), *Laia* (1932) i *Ariadna al laberint grotesc* (1935) el donaren a conèixer com una de les grans promeses de la literatura catalana. Es llicencià en Dret (1935) i Història Antiga (1936) a la Universitat de Barcelona, on inicià una forta amistat amb el poeta Bartomeu Rosselló-Pòrcel. La guerra civil (1936-39) el va colpir profundament i truncà la seva brillant carrera universitària i com a literat. La postguerra el convertí en un gris oficinista que es dedicava a la literatura en hores perdudes. Obsessionat per la mort, pel destí de l'home i pel futur del país, publicà, entre altres, els llibres de poemes *Cementiri de Sinera* (1946), *Mrs. Death* (1952), *El caminant i el mur* (1954) i *Final de laberint* (1955), i la peça teatral *Primera història d'Esther* (1948). El to de compromís social i de denúncia davant del franquisme, que es feu més manifest a partir del seu llibre *La pell de brau* (1960), el convertí popularment en "el poeta nacional de Catalunya". Entre les creacions posteriors destaquen *Llibre de Sinera* (1963) i *Setmana Santa* (1971), en poesia, i *Les roques i el mar, el blau* (1981), en prosa. Rebé diversos premis i distincions, nacionals i internacionals, entre les quals destaca el premi Montaigne, atorgat per la Universitat de Tubinga. Fou proposat diverses vegades al premi Nobel de Literatura.

Selecció bibliogràfica

- Espriu, Salvador. **Obres Completes**. Barcelona: Edicions 62. 5 vol. (Clàssics Catalans del Segle XX)
- Espriu, Salvador. **Obres Completes**. Edició Crítica. Barcelona: Edicions 62; Arenys de Mar: Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu.
- Espriu, Agustí; Nogueras, Núria; de Pons, M. Assumpció. **Aproximació històrica al mite de Sinera**. Barcelona: Curial, 1983 (Biblioteca de Cultura Catalana; 51)
- Espriu, Agustí. **Salvador Espriu**. Barcelona: Columna Edicions, 1996 (Gent Nostra; 115)
- Móra, Carles. **Salvador Espriu i Sinera**. Argenton: L'Aixernador Edicions, 1992 (Els Escriptors i el País; 2)

Adreces i telèfons d'interès

Ajuntament d'Arenys de Mar

Riera del Bisbe Pol, 8
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 795 99 00
www.arenysdemar.org

Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu

Plaça de la Vila, 1
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 795 99 00
Horari d'obertura: de dilluns a divendres, de 9 a 13 h.

Església Parroquial – Retaule

(entrada pel C. de l'Església)
*Horari de visita: matí: d'11 a 13 h.
tarda: de 17 a 19 h.*
www.arenys.org/parroquia

Museu Marès de la Punta

C. de l'Església, 43
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 792 17 84
*Horari d'obertura: matí: d'11 a 13 h.
tarda: de 18 a 20 h.
Dilluns i diumenge tarda, tancat.*

Museu Mollfulleda de Mineralogia

C. de l'Església, 37-39
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 792 26 26
*Horari d'obertura: matí: d'11 a 13,30 h.
tarda: de 18 a 20 h.
Dilluns i diumenge tarda, tancat.*

Cementiri

Tel: 93 792 17 35
*Horari d'obertura: matí: de 9 a 13 h.
(diumenges, fins a les 14 h.)
tarda: d'abril a octubre, de 17 a 19 h.
de novembre a març: de 16 a 18 h.
Dilluns i diumenges tarda, tancat.*

Centre cultural "Calisay"

- Servei d'Informació Juvenil
- Oficina de Turisme

Riera del Pare fita, 31
08350 Arenys de Mar
Tel / Fax: 93 795 77 50
*Horari d'obertura: matí: de 10 a 13 h.
(de dilluns a divendres) tarda: de 17 a 20 h. (dimarts i dijous)*

Biblioteca Popular P. Fidel Fita

C. Bonaire, 2
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 792 32 53
Fax: 93 792 28 56
*Horari d'obertura: matí: de 10 a 13 h
(dijous i divendres) i de 10 a 14 h
(dissabtes) tarda: de 16 a 20,30 h (de dilluns a divendres)*

Arxiu Municipal d'Arenys de Mar

Arxiu Històric Fidel Fita
Riera del Bisbe Pol, 8-10
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 792 08 48
Horari d'obertura: matí: de 9 a 14 h (de dilluns a divendres) i tarda: de 16 a 19,30 h (dimarts i dijous)

Àrea Bàsica de Salut

C. Auterive, s/n
08350 Arenys de Mar
Tel: 93 795 80 44

Polícia local

Tel: 93 795 99 01
092 (emergències)

Més informació d'Arenys a Internet:
<http://arenys.org>

VISITES GUIADES

(Per a grups de 30 persones màxim)

Telèfon de contacte: 93 792 29 51

Per a més informació: **Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu i Biblioteca Popular P. Fidel Fita.**

Els fragments de l'obra de Salvador Espriu han estat extrets de les *Obres Completes*, publicades per Edicions 62 dins de la col·lecció "Clàssics Catalans dels Segle XX", i de les *Obres Completes*, edició crítica, coeditada per Edicions 62 i el Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu.

Fotografies cedides per l'Arxiu Històric Fidel Fita (AHFF), la família Espriu (AFE), l'Arxiu Joan Torrus Pla (AJTP), Salvador Obiols i Jordi Pons.

Editat pel Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu
© 1999 pel text: Agustí Espriu i Malagelada
Disseny de Santi Artigas
Coordinació: Montserrat Caba
Imprès a: Impremta Anfruns

Dipòsit Legal: B-21.966-2000

..... Itinerari proposat

ARENYS DE MAR

cdese
centre de documentació i estudi salvador espiu

Ajuntament d'Arenys de Mar

Diputació de Barcelona
Servei de Biblioteques